

אזרחות

דת, חברה ומדינה בישראל
החברה הערבית והדרוזית בישראל

הוראות

- א. משך הבחינה: שעתיים וארבעים וחמש דקות.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים. יש לענות על שאלות משני הפרקים על פי ההנחיות בכל פרק.
פרק ראשון	–	$(18 \times 1) + (10 \times 2) + (6 \times 2)$	–	50	נקודות
פרק שני	–	$(18 \times 1) + (10 \times 2) + (6 \times 2)$	–	50	נקודות
סך הכול	–			100	נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – דת, חברה ומדינה בישראל

בפרק זה יש לענות על שאלה 1 – חובה (18 נקודות לשאלה),

על שתיים מן השאלות 2–4 (לכל שאלה – 10 נקודות),

ועל שתיים מן השאלות 5–8 (לכל שאלה – 6 נקודות).

לפניכם קטע ואיור. עיינו בהם, וענו על השאלות לפי ההוראות.

איך משלבים דת ומדינה? אולי בריטניה יכולה ללמד אותנו

חסידי ג'ישת הפרדת הדת מן המדינה רואים בה פתרון קסם לחיזוק דמותה הדמוקרטית והליברלית של ישראל, שכן הדת במדינה מחלישה דמות זו. אולם הפרדת הדת מן המדינה בישראל היא רעיון מסוכן ולמעשה בלתי אפשרי, מן הסיבה שהיהדות אינה רק דת, אלא גם - ויש שיאמרו ראשית כול - לאום. הפרדת הדת היהודית מן המדינה תגרור בהכרח את הפרדת הלאום היהודי מן המדינה. במקרה כזה לא יהיה מקום לסמל מגן-דוד שעל דגל המדינה, למנורת המקדש כסמל המדינה, ל"התקווה" כהמנון הרשמי ולחוק השבות.

במקום הדגם של הפרדת הדת מן המדינה, אני מציע לאמץ בישראל דווקא את הדגם הבריטי ולפיו דרכיה של המדינה והדת התכנסו לחיבור ישיר, שחלקו מתקיים עד עצם היום הזה. חיבור זה בין הנצרות האנגליקנית ובין המדינה אינו מונע מבריטניה המודרנית להיות דמוקרטית ליברלית חסונה, איתנה ומשגשגת. מלך אנגליה הוא גם ראש הזרם האנגליקני בנצרות וגם ראש המדינה, חיבור שבעידן המודרני שלנו נדמה לרובנו בלתי תקין בעליל. התומכים הישראלים בהפרדת הדת מן המדינה יטענו כי באנגליה אין מקבילות למפלגות החרדיות בישראל, אך כדאי לזכור שאין זה מדויק: באנגליה יש לעשרים ושישה אנשי דת אנגליקנים, ובהם הבישופים הראשיים, מקומות מובטחים ושמורים בבית הלורדים, שבסמכותו לעכב חוקים ולהשיבם לפרלמנט הבריטי עם הערות ובקשות לתיקונים. באנגליה גם הדתות האחרות זוכות לכבוד, אך לכנסייה האנגליקנית יש מעמד מיוחד ובלעדי.

הדגם הבריטי אינו מושלם, והסדר הליברלי מאתגר לא פעם את תפיסות הקשר בין הדת למדינה. אולם גם כאשר עולה הצורך ברפורמה במערכת היחסים הזו, הדעות התומכות בניתוק מוחלט הן נדירות ולא באות לידי מימוש. שיטת השלטון הבריטית אומנם שונה לחלוטין משלנו, אך במקום הפרדת הדת מן המדינה אני מציע להסדיר את עוצמות יחסי הדת והמדינה ולווסת אותם כדי שיוכלו לדור זו עם זו בכפיפה אחת, בצמצום החיכוך החברתי, הציבורי, הפוליטי והאישי.

לדוגמה, כאשר זוג מעוניין להינשא תאפשר לו המדינה שתי דרכים: לו יבקשו החתן והכלה להינשא על פי ההלכה המסורתית - יוכלו לעשות זאת באמצעות הרבנות הראשית, שלה תישמר הבלעדיות הדתית לסוג שירות זה, כפי שהיה נהוג מאז קום המדינה ואף לפני כן. ואם יבחרו להינשא בדרך אחרת, בחתונה דתית או חילונית - הם יוכלו להינשא בדרך אזרחית, ולקיים טקס דתי כפי שהם רואים לנכון באמצעות כל רב או רבה או מסדר קידושין אזרחי שיבחרו. החידוש הוא שנישואים אלה יוכרו על ידי משרד הפנים גם אם לא יוכרו על ידי הממסד הדתי.

ומה בנוגע לתחבורה הציבורית? באנגליה ובמקומות רבים ברחבי העולם, ביום המנוחה הקבוע בחוק התחבורה הציבורית פועלת במתכונת מצומצמת. פתרון דומה הציעו בעבר הרב יעקב מדין ופרופסור רות גביון המנוחה, ולפיו אפשר להפעיל תחבורה ציבורית בשבת באופן מצומצם.

עקרונות הבסיס המובאים כאן מזמנים אתגרים ומחלוקות פוליטיות ואין בהם פתרונות קסם, ועוד יהיו לנו בוודאי חיכוכים. אך במהותם העקרונות האלה מסוגלים לנטרל מן השיח הישראלי את רעיון הפרדת הדת מן המדינה, שכאמור אינו אפשרי ורבים אינם מודעים למשמעויותיו. אני מקווה שנצליח לאמץ דגם שיאפשר לישראל להיות מצד אחד מדינה דמוקרטית ליברלית ומצד אחר בעלת זהות לאומית מובחנת ומוגדרת.

(מעובד על פי: א' סוזין, "איך משלבים דת ומדינה? אולי בריטניה יכולה ללמד אותנו", מקור ראשון, 04/03/2025)

ענו על שאלה 1 – חובה (18 נקודות).

1. א. הציגו את הדגם של הכנסייה הרשמית. הסבירו כיצד דגם זה בא לידי ביטוי בקטע. (6 נקודות)
- ב. הציגו את הגישה המרחיבה לדגם של הפרדת הדת מן המדינה. הסבירו כיצד דגם זה בא לידי ביטוי באיור. (6 נקודות)
- ג. על פי מה שלמדתם, הציגו את הדגם הישראלי של הקשר בין הדת למדינה. (6 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 2-4 (לכל שאלה – 10 נקודות).

2. על פי מה שלמדתם, הציגו את מעמדן של התנועות **הקונסרבטיביות והרפורמיות** במדינת ישראל. הסבירו כיצד מעמדן בא לידי ביטוי בקטע.
 3. על פי יחידות ההגבר באזרחות, הציגו שתי דרכים המאפשרות **לחיות יחד על אף המחלוקת בין דתיים לחילונים**. הסבירו כיצד **אחת** מן הדרכים האלה באה לידי ביטוי בקטע.
 4. לאחרונה נפתח בישראל מרכז קניות גדול שפועל גם בשבתות ובחגים. סוגיית פתיחת מרכזי קניות בשבת מעוררת מחלוקת בחברה הישראלית: יש הטוענים כי צריך לאפשר מסחר בשבת ויש המתנגדים לכך. הביעו את עמדתכם בסוגיה זו. בכתביבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:
 - **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.
 - **הנמקה** – הצגת שני נימוקים, שבאמצעותם תבססו את עמדתכם על מושגים וידע מיחידות ההגבר באזרחות.
- ענו על שתיים מן השאלות 5-8 (לכל שאלה – 6 נקודות).
5. על פי מה שלמדתם, **הציגו את הסיבה** להקמה של ישיבות תיכוניות ואולפנות **אן** של ישיבות ההסדר.
 6. על פי מה שלמדתם, **הציגו את החשש** של המפלגות הדתיות בעקבות חקיקת "חוק יסוד כבוד האדם וחירותו" ו"חוק יסוד חופש העיסוק".
 7. על פי מה שלמדתם, **הציגו את הסוגיה שוועדת שנהר** התמודדה עימה, ואת הפתרון שהציגה ועדה זו.
 8. על פי מה שלמדתם, **הציגו את הסיבה** להחלטת שר הפנים בשנת 2002 להסיר את סעיף הלאום מתעודת הזהות.

פרק שני – החברה הערבית והדרוזית בישראל

בפרק זה יש לענות על שאלה 9 – חובה (18 נקודות לשאלה),

על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות),

ועל שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).

לפניכם קטע ותרשים. עיינו בהם וענו על השאלות לפי ההוראות.

האסון במג'דל שמש פגש את הדרוזים מהגולן בשיא תהליך ההשתלבות במדינה

דרוזים, באופן מסורתי, נאמנים למדינה שהם חיים בה. אבל איך עליהם לנהוג כשמדינה אחת כובשת שטח שחיים בו דרוזים ממדינה אחרת? זו הדילמה שעמדה במשך יותר מ-50 שנה לפני הדרוזים ברמת הגולן, ונראה כי הוכרעה ממש בשנים האחרונות.

"הדרוזים בגולן כבר אינם מניפים דגלי סוריה", אומר ד"ר יוסרי חזראן מן המרכז האקדמי שלם, וזו רק דוגמה אחת להשתלבותם של הדרוזים מן הגולן בישראל. הנתון המובהק ביותר שמעיד על השינוי שחל בהם הוא השתתפותם בבחירות המקומיות האחרונות, שאומנם אינה דורשת אזרחות ישראלית, אך יש בה הכרה בשלטון הישראלי. עד 2018 נוהלו היישובים הדרוזיים בגולן בידי ועדות קרואות, ובשנת 2018 התקיימו לראשונה בחירות לרשויות המקומיות שלהם. בבחירות האלה יצאו להצביע פחות משלוש מאות אנשים, ואילו בבחירות 2024 כבר הצביעו יותר משלושת אלפים אנשים.

"במשך 40 שנה לא נקטה מדינת ישראל מדיניות עקבית ביחס לדרוזים בגולן", אומר ד"ר חזראן, המלמד גם במרכז למורשת הדרוזים בישראל. "בשנת 1981 החילו את החוק הישראלי על הגולן, אבל בשנת 1994 עדיין התנהל משא ומתן עם סוריה בנוגע לריבונות על הגולן. מצב זה הציב את הדרוזים בגולן במעמד משונה של 'חסרי מדינה'. מדינת ישראל לא הכריחה אותם לקבל אזרחות, וגם לא הפקיעה מהם אזרחותם."

הכול השתנה כשהחלה מלחמת האזרחים בסוריה. לדברי חזראן, המלחמה בסוריה היא שהובילה את הדרוזים בגולן לשנות כיוון, "ולהתחיל ליצור אתוס משל עצמם. המחאה נגד ישראל דעכה לחלוטין, ומאז לא נרשמה הפגנה אחת שהונף בה דגל סוריה".

השינוי התבטא גם בקבלת אזרחות ישראלית ואף בהצבעה בבחירות בפועל. אם בבחירות לכנסת בשנת 2009 היו במג'דל שמש, הכפר הדרוזי הגדול בגולן, 388 בעלי זכות הצבעה, הרי שבבחירות האחרונות, ב-2022, כבר היו בכפר 1,338 בעלי זכות הצבעה. מספרים אלה אומנם עדיין נמוכים, אך המגמה ברורה.

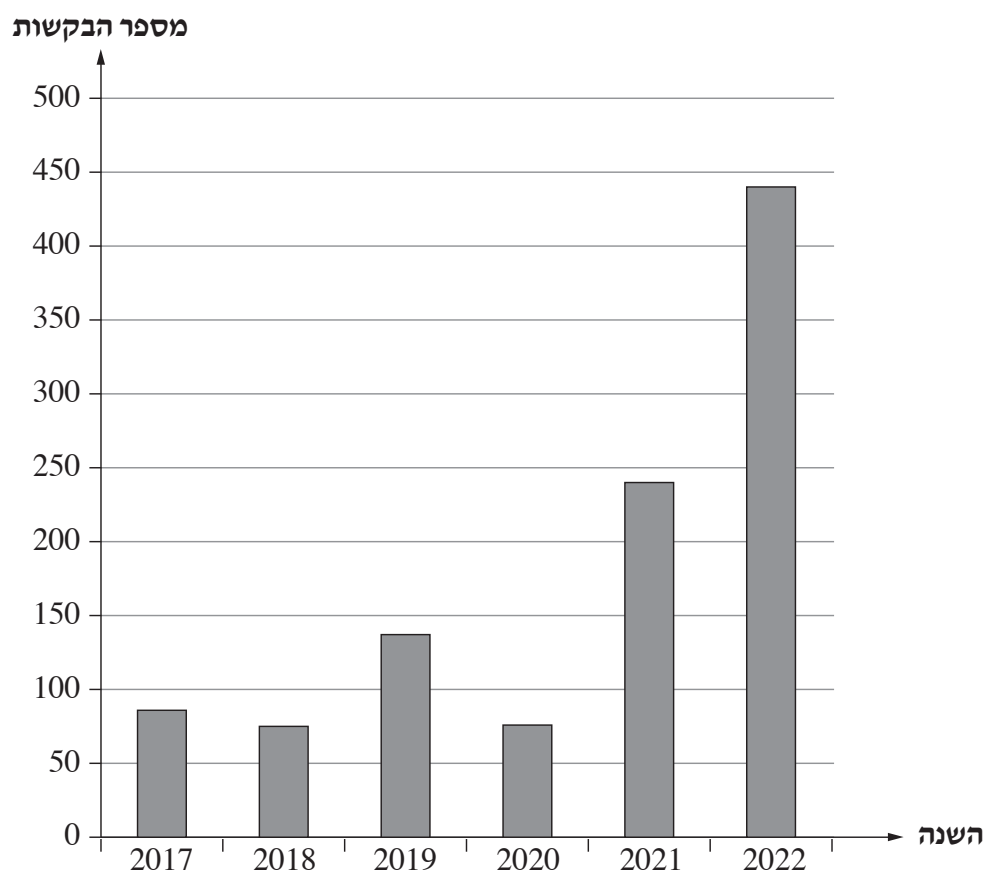
גם כספים מן הממשלה תרמו לשינוי. לכל הממשלות האחרונות היו תוכניות כלכליות גדולות עבור האזור. על פי התוכנית שאושרה בסוף 2021 לבדה, בשנת 2022 הועברו לדרוזים שבגולן 145 מיליון שקל, סכום נאה למדי ביחס לגודל האוכלוסייה. על פי התוכנית הוגדרו היישובים הדרוזיים בגולן "יישובים בעדיפות לאומית", כדי לסייע לפיתוחם הכלכלי ולהאצת התכנון והפיתוח הפיזי שלהם.

עם זאת, בתוכניות החדשות נכללו גם מיזמים שנויים במחלוקת, כמו הקמת טורבינות רוח על שטחים דרוזיים. תושבים רבים התנגדו נחרצות למיזם זה ויצאו להפגנות סוערות. ובכל זאת, כפי שמדגיש חזראן, "לא הונף בהפגנות האלה ולו דגל סוריה אחד". לדבריו, "אצל הדרוזים בגליל ובכרמל השתרשה מסורת של שותפות עם מדינת ישראל והיא מושכת גם את הדרוזים שבגולן". לכן, דווקא אי-הנפת דגלי סוריה אפשרה לדרוזים מן הגליל והכרמל לתמוך במאבק. באופן כללי, לדרוזים הישראליים תפקיד חשוב בשילוב הדרוזים מן הגולן. הדת והתרבות הייחודיים, החברויות וקשרי נישואין, מהדקים את הקשר בין הקהילות הדרוזיות.

לאחר פגיעת טיל של חיזבאללה במגרש כדורגל במג'דל שמש - שגרמה לרציחתם של שנים עשר ילדים - ותגובת צה"ל בעקבותיה, האם אפשר לצפות שנראה גם התגייסות של אותה אוכלוסייה לצה"ל? "יש היום בודדים, אולי כמה עשרות, שהתגייסו מאז 2011. אין להם מסורת כזאת. אבל אפילו העובדה שיש כיתת כוננות רשמית במג'דל שמש היא דבר גדול", מציין חזראן. עם זאת, הוא מוסיף, "אין תוכניות של מדינת ישראל לעידוד גיוס של דרוזים בגולן. כרגע, כרטיס הכניסה העיקרי שלהם לציבור הישראלי זו ההשכלה, שתאפשר להם להשתלב בעמדות מפתח בחברה. רבים מהם בעלי השכלה גבוהה, גם מקרב הנשים. הם מזכירים לי את הנוצרים בישראל, שיש להם זיקה למדינה, אבל היא אינה מובילה להתגייסות". בסופו של דבר, בעיני חזראן, "הדחיפה של הדרוזים בגולן לעבר ישראל נובעת משתי סיבות: האחת, התרחקות מסוריה; השנייה, המדיניות הכלכלית העקבית של הממשלה: לא לקחו מהם קרקעות, רק היטיבו עימם. יש שם צמיחה כלכלית גדולה. הייתי רוצה שמדינת ישראל תנהג גם בנו, הדרוזים בגליל ובכרמל, כמו שהיא נוהגת בדרוזים בגולן".

(מעובד על פי: ע' ארץ, "האסון במג'דל שמש פגש את הדרוזים מהגולן בשיא תהליך ההשתלבות במדינה", גלובס, 1/8/2024)

תרשים: מספר הבקשות לאזרחות ישראלית ביישובים הדרוזיים בגולן בשנים 2017–2022

(<https://www.meida.org.il/16390>,

<https://www.shomrim.news/hebrew/druze-gloan>)

ענו על שאלה 9 – חובה (18 נקודות).

9. א. הציגו את רכיב הזהות הדרוזית של הדרוזים בישראל. הסבירו כיצד רכיב זהות זה בא לידי ביטוי בקטע. (6 נקודות)
- ב. הציגו את גישת הישראליות של הערבים בישראל. (6 נקודות)
- ג. הציגו את רכיב הזהות הישראלית של הדרוזים בישראל. על פי התרשים, קבעו אם רכיב הזהות הישראלית של הדרוזים בגולן מתחזק או נחלש. הסבירו את קביעתכם. (6 נקודות)

/המשך בעמוד 7/

ענו על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות).

10. הציגו את **משבר הייצוגיות** של השלטון המקומי הערבי במדינת ישראל. הסבירו כיצד משבר זה בא לידי ביטוי בקטע.

11. על פי מה שלמדתם, הציגו שתי מטרות של **החינוך הערבי** במדינת ישראל על פי ועדת המעקב (2011).

הסבירו כיצד מטרה אחת באה לידי ביטוי בקטע.

12. בכל מדינה דמוקרטית ההשתתפות בבחירות היא זכות בסיסית של האזרחים. בקרב אזרחי ישראל הערבים מתקיים **ויכוח פנימי**

אם רצוי להשתתף בבחירות לכנסת. הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בכתבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– **הנמקה** – הצגת שני נימוקים, שבאמצעותם תבססו את עמדתכם על מושגים וידע מיחידות **ההגבר באזרחות**.

ענו על שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).

13. על פי מה שלמדתם, הציגו את חשיבותה של **החמולה** בחברה הערבית.

ציינו גורם אחד לירידת מעמדה של החמולה.

14. על פי מה שלמדתם, הציגו את אירועי **יום האדמה**, והסבירו את משמעותו של יום האדמה לחברה הערבית במדינת ישראל.

15. על פי מה שלמדתם, הציגו שתי נקודות מבט על הקמת מדינת ישראל: נקודת מבט אחת **יהודית-ציונית**, ונקודת מבט אחת

פלסטינית.

16. על פי מה שלמדתם, הציגו שני שינויים שחלו בדפוסי **התעסוקה של הערבים אזרחי ישראל** בשנות ה-60 וה-70.

הציגו מה גרם ל**אחד** מן השינויים האלה.

בהצלחה!